

IN MEMORIAM

Rene Lovrenčić (1928-2012)

Profesora svjetske povijesti Renea Lovrenčića prvi sam put vidio tijekom osamdesetih, kada je na Televiziji Zagreb govorio prije dokumentarnog serijala „Slike vremena, svijet 1750-2050“. Dokumentarni snimci iz brojnih svjetskih arhiva oživjeli su ono o čemu je u udžbenicima povijesti za osnovne i srednje škole Lovrenčić pisao i po kojima su tada svi učili. Svoju prvu knjigu, udžbenik „*Opća povijest 1815.-1870: Od Bečkog kongresa do Pariske komune*“, objavio je još 1955. godine, a naslov je tiskan mnogo narednih godina. Za današnje pojmove bio je to neobično detaljan, pedantan pregled povijesti, baš kao i Lovrenčićevi uvodi u slavni serijal.

Krajem rujna 2011. moj profesor svjetske povijesti Rene Lovrenčić poslao mi je knjigu „II svjetski rat: Nemirni mir, svijet 1918-1939“. Bilo je to za mene golemo iznenađenje jer je profesor Lovrenčić bio u svojoj 83. godini. „Mali dar“, kako je napisao, poslao mi je zato jer „čvrsto držim u nas slabašnu zastavu svjetske povijesti“. Knjiga je u određenom smislu nastavak Lovrenčićeve prve studije s kojom je ušao u historiografiju i koju je napisao pedeset i šest godina prije ove svoje posljednje knjige.

Na Lovrenčićev „dar“ uzvratilo sam svojim i u posveti opisao svoj prvi službeni susret s profesorom, tada u povijesnom seminaru, u sobi C-014. Razgovaralo se o kolonijalnim imperijama, a profesor svjetske povijest pitao se koji je otok u indonezijskom arhipelagu bio portugalska kolonija. Bio je to naš prvi kontakt na fakultetu, u pretposljednjoj generaciji kojoj je Lovrenčić predavao, posljednjoj kojoj je predavao cijelu godinu.

Rene Lovrenčić rođen je u Zagrebu 8. rujna 1928. godine. U Zagrebu je završio Filozofski fakultet. Bio je prva poslijeratna generacija povjesničara, vjerojatno je i posljednji muški student iz te generacije. Na Filozofskom fakultetu ostao je asistent na Katedri za opću povijest novog vijeka. Predavanja je tada držao Jaroslav Šidak, asistenti su mu bili Ljerka Kuntić i Rene Lovrenčić. Studenti sa Šidakom nisu imali izravnih veza; pa je seminare, one iz svjetske povijesti čitao Lovrenčić. Lovrenčić je govorio nekoliko jezika. Nastojao je naučiti svaki jezik za koji je držao da bi mu mogao biti koristan. Učio je mađarski, izvrsno znao engleski, što je u ono vrijeme bilo rijetko, govorio i čitao na ruskom, francuskom, njemačkom. S nekih od tih jezika je i prevodio, a zbog dobrih veza u Školskoj knjizi sugerirao je za prevođenje mnoge važne, i danas temeljne knjige naše prijevodne historiografije. Bio je aktivan, visoko, u svjetskim povjesničarskim organizacijama.

Lovrenčić je doktorirao s tezom o politici novog kursa, koja je prerađena i 1972. objavljena u seriji *Monografije* Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu. Posebno zainteresiran za Sovjetski Savez, Lovrenčić je pisao o petoljetkama, o industrijskom razvoju Rusije, koju je uspoređivao sa svijetom, o Pariškoj komuni.

Profesor Rene Lovrenčić bio je blizak Partiji, ali nikad dogmat. Predsjednik je organizacije SK na Sveučilištu, član CK SKJ, krajem sedamdesetih godina i član Predsjedništva CK SKH. Bio je volonter, neplaćen za posao koji je obavljao. U Kockici su ga zvali „Profesore“, imao je jasne i čvrste stavove, ali ih je neobično meko zastupao. Volio je dugo raspravljati, odlično je komunicirao s ljudima. Nikada nije nastupao s pozicije moći. Činjenica da je bio na važnim funkcijama nikada se nije osjetila u razgovorima s ljudima. Tražio je argumente, dugo elaborirao zašto nešto misli. Jasno, ali pomirljivo branio je uredništvo bibliografskog leksikona kada su urednike zbog prevelikog broja svećenika napali zbog klerikalizma. Tko je uopće bio pismen u Hrvatskoj, tko bi se uopće mogao naći među utjecajnim ličnostima 19. stoljeća, dokazivao je Lovrenčić snagom argumenata, logikom, snagom znanja i činjenica. One koji su bili manje

utjecajni štitio je, ostajući skroman, vjerojatno nikada dokraja ambiciozan koliko je trebao biti i mogao biti.

Rene Lovrenčić je na predavanjima obično sjedio. Govorio je naizgled jednolično, ali zapravo beskrajno živo, duhovito, katkada i cinično. „Ne znate? Samo Šenou čitate?“, komentirao je kada je postalo jasno da je rijetko tko od studentata čuo za knjigu *Slom* Emila Zole o Francusko-pruskom ratu 1870, događaju koji je, uz Parišku komunu, bio početak razdoblja o kojem je Rene Lovrenčić predavao. Seminari koje je držao bili su dugi, ne do kraja vremena određenog za sat, već sve dok, kako je govorio, ne uđe „konkurencija“. „Kaj, nema konkurencije danas?“, zapitao se tako jednom, petnaestak minuta unutar seminara Pomoćnih povijesnih znanosti koji je slijedio iza njegovih. Nikada nije bio krut. Objasnjavao je ono o čemu je mislio jednostavno, ali iznimno detaljno. Nekim ranijim generacijama tumačio je Oktobarsku, Njemačku, Mađarsku revoluciju, ali uvijek iz više uglova, katkada i prilično radikalno, gotovo mimo ortodoksije. Povijest socijalnih pokreta predavao je studentima sociologije, neke kolegije i na Fakultetu političkih znanosti. Studenti su Lovrenčićem bili oduševljeni, ostajali privrženi jedan drugom.

Danas se na Odsjeku za povijest ne odgovara ni onako dugo, niti detaljno kako je to bilo u vrijeme Renea Lovrenčića. Danas studenti ne moraju paziti hoće li sjesti u dijelu sobe gdje će poslije podne ući sunce. Ne zovu se studenti niti na kavu i cigaretu u kantu Filozofskog fakulteta da bi se onda ispit nastavio. Ispit kod Renea Lovrenčića bio je zato istovremeno i najzahtjevniji i najlakši. Lovrenčić je smatrao da su svi studenti u školu išli i prije fakulteta, da su morali čitati novine i gledati filmove, da su i studenti povijesti slušali kemiju i fiziku. Na ispitu je tražio da se ta znanja povežu, da student pokaže što zna o životu i svijetu.

Bilo je to jedno drugo vrijeme, vrijeme koje je nestalo, ali nije zaboravljeno. Zaboravljen nije ni moj, naš, profesor svjetske povijesti Rene Lovrenčić. „[...] old soldiers never die, they just fade away“, rekao je u Kongresu SAD-a 1950. general Douglas MacArthur, predavao je profesor svjetske povijesti Rene Lovrenčić. I kada ovo naše vrijeme postane davno, kada ostane samo fusnota u moru novoga što će se dogoditi i zvučati važnije od ovoga što je danas, kada i ovo naše vrijeme izblijedi, Rene Lovrenčić nikada neće nestati. Ostat će slike iz davnih televizijskih emisija kakvih do tada u našoj produkciji nije bilo, tema koje naši povjesničari prije pola stoljeća još nisu otvarali.

Ulazeći u Vašu, danas moju sobu C-113 u hodniku Filozofskog fakulteta, dugo sam osjećao miris cigareta. Stol za kojim ste sjedili danas je promijenjen. Ostala je tek pepeljara, ali i moj osjećaj da detalje, znanje, majstorski i duhovito kombinirane podatke, nove teme, izvrsni, jasni stil kojim ste pisali nikada ne smiju nestati iz hrvatske znanosti, da Vaše ljudske kvalitete trebaju biti norma u ophođenju između kolega, studenata, ljudi.

(Govor izrečen nad odrom prof. dr. Renea Lovrenčića, Krematorij groblja Mirogoj, Zagreb 13. lipnja 2012)

Tvrtko Jakovina

Mirjana Gross (1922-2012)

Profesorica Mirjana Gross (Zagreb, 22. V. 1922 – Zagreb, 23. VII. 2012) imala je šesnaest godina kada je doživjela vijest o „Kristalnoj noći u Njemačkom Reichu“ (9/10. studenog 1938). Imala je devetnaest godina kada je osjetila što je ljudska solidarnost, spremnost „drugih“, a najbližih, obitelji Topol iz Brdovečkog Drenja, da dovedu u pitanje vlastiti život da bi spasili njezin. Imala je dvadeset i jednu godinu kada je doživjela kataklizmičke ponore ustaškog zatvora i nacističkog koncentracijskog logora. Imala je dvadeset i pet godina kada je osjetila da je ljudska sloboda samo nesigurna mogućnost u stalnim neizvjesnostima ljudske opstojnosti, tjeskobe i zapitanosti. Bila je, reklo bi se eufemistički, „dijete“ Dvadesetog stoljeća, „doba isključivosti“, „doba ekstrema“. Nisam je čuo da upotrebljava takve izraze. Bila je jača od svoje patnje, od tereta sjećanja i pamćenja. Bila je posvećena istinama o ljudima nesvodivima na „jednu dimenziju“, neovisno o tome je li s njima živjela ili se njima istraživački bavila, odnosno, pisala. Danas bih rekao da je najmanje govorila o ljudima, vjerojatno zato što je uvijek bilo suviše mnogo pitanja s kojima se trebalo suočiti prije nego što se o njima nešto neopozivo zapisalo. Vjerojatno se i zato već u svojoj šezdesetoj godini povukla iz sveučilišne nastave, zato da bi se mogla suočiti sa svim onim pitanjima kojima je nemoguće baviti se ljudima nespremnima na usamljivanje onih koji su svjesni svojih javnih odgovornosti, koji znaju da imaju i moraju reći „drugima“ sve ono do čega i sami samo s najvećim odricanjima mogu doći. Stalno je morala izlaziti na onaj unutrašnji i onaj vanjski „brisani prostor“, u kojemu je na različite načine bila sama. Koristim izraz koji je ona upotrebljavala.

Upotrijebila ga je i na promociji svoje knjige *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, govoreći o njezinu nastanku: „Našla sam se, dakle, na brisanom prostoru, bez temeljne literature na koju bih se mogla osloniti, ali zato okružena golemom količinom obavijesti, suprotstavljenim mišljenjima, brzim promjenama načelnih pristupa, a i mnogim novim interpretacijama određenih razdoblja starije historiografije. (...) Osim toga sam svoje boravke u bečkim knjižnicama sama financirala, a zbog ograničena vremena i nisam mogla svladati svu nužnu literaturu“.¹ Na „brisanom prostoru“ se našla i zbog načina kako je hrvatskoj javnosti tada, 7. listopada 1996, predstavila svoju knjigu: „Obratila sam (...) pažnju problemima istraživačke prakse kao dinamičnoga spoznajnog procesa, uvjeren da znanstveni postupak, a posebno kritika izvora, postaje jedan od ključnih točaka obrane znanstvenosti historije. Upozoravanje na karakter i nužnost istraživačkog postupka potrebno je i zbog ideoloških, mitskih i uopće diletantskih pritisaka na hrvatske profesionalne povjesničare i povjesničarke“.² Na „brisanom prostoru“ svjesno je bila i zbog načina kako je tom prilikom zaključila promociju: „Čitatelji/ce će reći da li je knjiga uspjela kao plaidoyer za znanstvenu historiju, iako ova nije prikazana u idealnom svjetlu. Uostalom, to i jest malo čudna djelatnost, jer su do moje generacije o povijesti pisali isključivo muškarci, a muza joj je ipak žena – Clio. Prilično snalažljiva, lukava, prevrtljiva, a ponekad i kompromitirana gospođa Clio stara je već dvije i pol tisuće godina, ali bi željela biti vječno mlada. Danas piše na computeru, bavi se „malim ljudima“, a ipak još razmjerno često trubi u fanfare u čast raznoraznih moćnika i „znamenitih muževa“,

1 Mirjana Gross, Plaidoyer za profesionalnu historiografiju, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta*, vol. 29, Zagreb 1996, str. 7.

2 Isto, str. 10.

(...) stavlajući im lovor-vijence na glave. U svakom slučaju njezina sam sljedbenica, iako se stalno s njome razračunavam“.³

Od 1982. godine, kada sam aktivno počeo surađivati s profesoricom Gross, što točno znači to njezino „razračunavati se“, osjetio sam, uvijek s poštovanjem, dosta puta. Osjetio sam i da je smeta kada je se atribuirala kao povjesničarku hrvatskoga 19. stoljeća, nju, koja je kao rijetko tko ili, bolje, kao nitko u 20. stoljeću, postojano širila svjetske horizonte u hrvatskoj historiografiji i kulturi. Navest ću jedan rani primjer iz vlastitog iskustva.

Uredništvo zagrebačkih *Naših tema* otvorilo je, na moj prijedlog, u broju 4-5/1984. javnu raspravu o temi „Južnoslavenski narodi u prijelazu iz feudalnog u građansko društvo“.⁴ Razgovarajući u nekoliko prilika o njezinu tadašnjem radu na monografiji *Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860*, nije mi bilo teško shvatiti da bi upravo profesorica Gross trebala napisati članak za tu raspravu kojim bi vlastita, prebogata istraživačka iskustva u radu na spomenutom razdoblju mogla interpolirati u tranzicijsku problematiku dugog trajanja u hrvatskoj povijesti. Ne mogu reći da je bila oduševljena mojim prijedlogom, a još manje bih to mogao reći za ustrajnost s kojom sam je nastojao uvjeriti u nešto što je ona znala mnogo bolje nego ja sam, to jest koliko bi takav članak bio poticajan u profesionalnoj hrvatskoj historiografiji. Na koncu ga je napisala i objavljen je u br. 11/1984. godine. Referirajući na svjetsku raspravu (Gerschenkron, Rostow, Braudel, Wallerstein itd.), regionalnu (Berend, Ránki) te hrvatske doprinose, napose Adamčekove u vezi sa 16. i 17. stoljećem, zaključila je, fokusirajući se na „zemljišno rasterećenje“ u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji u 19. stoljeću: „To su (bile) dragocjene spoznaje i za moja vlastita istraživanja. Postalo mi je jasno da se bavim jednim od područja „refeudalizacije“ na kojem se feudalni sustav održao do 1848. i stvorio bitne komponente spleta uvjetovanosti za značaj i ritam modernizacije u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji nakon 1848. godine“.⁵ Tko se nakon toga ne bi bavio „zemljišnim rasterećenjem“ u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji. I tako dalje.

Spomenutu njezinu knjigu sam vrlo pažljivo čitao čim je izašla iz tiska iste te godine i pisao o njoj u beogradskom *NIN*-u: „Knjiga Mirjane Gross nesumnjivo je događaj i u hrvatskoj i u jugoslavenskoj historiografiji. Prednjačeći godinama, zajedno s nekoliko drugih historičara u nas, s metodološkim inovacijama u historiografskim istraživanjima, u posljednjem razdoblju sve odlučnije bila je usmjerena prema istraživanju ‘određenih društvenih cjelina, pogotovu složenoga međusobnog odnosa njihovih sastavnih dijelova’, tj. prema socijalnoj historiji ili, bolje rečeno, prema globalnoj historiji.“⁶ Nisam mogao eksplicitno ne reći i sljedeće: „Izazov je bio izuzetno velik zbog vrlo slabe istraženosti ovog razdoblja hrvatske povijesti, a još više zbog odijaja koji prati ‘Bachove husare’ kao simbol germanizacije u njemu“.⁷

3 Isto.

4 Drago Roksandić, Uvodne napomene [Prijelaz iz feudalnog u građansko društvo], *Naše teme*, god. XXVIII, br. 4-5/1984, str. 653-654. U istom broju objavljeni su prilozima Igora Karamana (655-676), Nikše Stančića (677-697), Milorada Pavića (698-706) i Branislava Đurđeva (707-712).

5 Mirjana Gross, Zemljišno rasterećenje u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji [Prijelaz iz feudalnog u građansko društvo], *Naše teme*, god. XXVIII, br. 11/1984, str. 2397-2408. Citat sa str. 2399. U tom broju objavljen je i prilog Dragutina Pavličevića (2409-2424).

6 Drago Roksandić, (S)misao oslobođanja, *NIN*, br. 1852 od 29. VI. 1986, str. 45. Također: Isti, *U NIN-u i Danasu*, Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“, Zagreb 2011, str. 162-164.

7 Isto.

Jedno od najdragocjenijih priznanja koje sam dobio za svoj najvažniji rani rad, za *Vojnu Hrvatsku*, dobio sam upravo od profesorice Gross 21. veljače 1989. godine, javno i u pisanom obliku. Sve je tu bilo lapidarno rečeno na način koji me je na neki način trajno zadužio. Više je tu bilo natuknica o tome što bi trebalo raditi, nego što sam uistinu učinio, ali su na kraju bile zapisane i riječi koje su me kao rijetko koje trajno profesionalno usmjerile: „Poznato je da baš nisam spremna olako dijeliti pohvale. No ovi znanstveni rezultati ih doista zaslužuju. Drago, čestitam ti na toj knjizi!“⁸ Priznanje nisam doživio euforično. Naprotiv. Doživio sam ga kao obvezu, kao još jedan njezin plaidoyer za profesionalnu historiografiju, znanstvenu i etičku poruku koja je ovom prilikom bila upućena meni, a na neki drugi, sličan ili različit način i mnogima drugima koji ćemo joj se uvijek osjećati zahvalnima što nam je u životu bila jedan od rijetkih postojanih orijentira. Toliko postojanih da uopće nije upitno da ću i dalje, dokle i sam budem živ, s njome nastaviti voditi imaginarne dijaloge, siguran sam – najsadržajnije onda kada ću biti najkritičniji prema samome sebi prije nego što bilo što kažem o drugima.

Hvala Ti, Mirjana!

(Dijelom prošireni govor izrečen nad odrom prof. dr. Mirjane Gross, Krematorij groblja Mirogoj, Zagreb 26. srpnja 2012)

Drago Roksanđić

8 Mirjana Gross, Regionalna historija i historija društva, *Naše teme*, god. XXXIII.

U globalnom obzoru. Povjesničar Eric Hobsbawm (1917-2012)

Postoje povjesničari koji se svojim opusom, temama koje otvaraju, pristupima koje promoviraju, diskusijama u kojima sudjeluju, načinom na koji pišu i angažiranošću koju iskazuju ističu u svojoj struci i bivaju cijenjeni od stručnjaka drugih humanističkih i društvenih disciplina. Neki od njih svojim značenjem prelaze i nacionalne granice, ali svega mali broj povjesničara ima globalni značaj i zadobiva takav status u očima nepovjesničara. Kao što je primjerice Fernand Braudel reprezentirao globalni utjecaj kruga francuskih povjesničara oko časopisa *Annales*, Eric Hobsbawm predstavljao je angažiranog povjesničara koji je davao globalno značenje temama iz europske i svjetske socijalne povijesti, demonstrirajući poticajne dosege marksistički orijentirane historiografije.

Rođen 1917. u Aleksandriji u Egiptu, u obitelji židovskog porijekla, preselio se u Beč i zatim u Berlin gdje je 1933. kao gimnazijalac kojeg je privukao *Komunistički manifest* sudjelovao u demonstracijama protiv Hitlerova dolaska na vlast. Uslijedio je odlazak u Veliku Britaniju, kao i poslijeratni boravci u SAD-u te putovanja po Europi i svijetu. Sav se taj biografski raspon očituje u preuzimanju globalne perspektive koja je kontinuirano prisutna u Hobsbawmovim djelima. Kao član Komunističke partije i marksistički angažiran povjesničar rad je započeo proučavanjem radničkog pokreta, no ubrzo se pokazalo da nije riječ o uobičajenom marksističkom povjesničaru. Posebno potaknut objavljivanjem zatvorskih spisa talijanskog marksističkog teoretičara Antonija Gramscija, kao i realiziranjem poticaja što ih je pružalo poslijeratno etabliranje socijalne historije, nastojanje za antropologizacijom historijske znanosti i dijalog s društvenim znanostima – zadržavajući uvijek globalni horizont u koncipiranju svojih radova – brzo je skrenuo pozornost na njih i kod povjesničara koji nisu dijelili njegov marksistički angažman. Uz povjesničare oko francuskog časopisa *Annales* usmjerene, napose u osobi Fernanda Braudela, prema totalnoj historiji, te njemačku historijsku društvenu znanost od 1960-ih predstavljenu Jürgenom Kockom i Hans-Urlichom Wehlerom, važno središte kreativnog historijskog rada na području socijalne historije postupno je postao krug marksistički orijentiranih povjesničara oko britanskog časopisa *Past & Present* osnovanog 1952, u kojem su djelovali E. Hobsbawm, C. Hill, G. Rudé, E. P. Thompson, L. Stone i brojni drugi.

Širu pozornost povjesničarske javnosti Hobsbawm je privukao knjigama *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th centuries* (1959) te kasnije *Bandits* (1969) i *Captain Swing. A Social history of the Great English Agricultural Uprising of 1830* (1969, s Georgeom Rudéom), provodeći u tim i drugim djelima historiju odozdo (*history from below*), posvećenu proučavanju običnih ljudi, napose marginaliziranih i depriviranih, odnosno pripadnika Gramscijevih „subalternih klasa“. Uz navedene „studije slučaja“ Hobsbawm je bavljenoj temama razvoja kapitalizma, industrijske revolucije, Francuske revolucije i drugih revolucija tijekom 19. stoljeća, kao i dominantnih procesa devetnaestostoljetnog društvenog razvoja objedinio u poznatim sintezama *The Age of Revolution: Europe 1789-1848* (1962), *The Age of Capital: 1848-1875* (1975) i *The Age of Empire: 1875-1914* (1987). Nakon sintetiziranja 19. stoljeća svoja je istraživanja zaokružio knjigom o 20. stoljeću *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991* (1994), o kojoj je, pored ostalih, sugestivno pisao i književni teoretičar Edward Said, dok je sam termin „doba ekstrema“ postao uvelike raširena i prihvaćena oznaka za 20. stoljeće.

Imajući na umu i druge njegove knjige, tematski raspon Hobsbawmova historiografskog opusa seže od radništva, društvenih pokreta, revolucija, industrijalizacije, urbanizacije, mo-

dernizacije, preko nacionalizma, kolonijalizma, imperijalizma, modernosti, do demokracije, globalizacije i terorizma. Riječ je dakle o velikim, makrohistorijskim temama praćenima u njihovoj globalnoj rasprostranjenosti. To je dakako podrazumijevalo raspravljanje o čitavom nizu teorijskih i metodoloških pitanja vezanih uz socijalnu historiju, marksističku historiografiju, historiju odozdo, narativnost, postmodernizam i istraživanje suvremene povijesti kojoj smo sami svjedočili. Tekstovi o tim i drugim temama okupljeni su u knjizi *On history* (1997). Hobsbawm se uključio i u obimnu diskusiju o nacijama i nacionalizmu knjigom *Nations and Nationalism since 1780: programme, myth, reality* (1990), koju se redovito navodi uz druge modernističke teorije nacije i nacionalizma poput onih E. Gellnera i B. Andersona. Isto tako, povodom 200. obljetnice Francuske revolucije 1989, odgovarajući napose na kritike François Fureta upućene prevladavajućoj marksističkoj interpretaciji Francuske revolucije predstavljenoj djelom Alberta Soboula – kojoj je pripadao i Hobsbawm – objavio je knjigu *Echoes of the Marseillaise: two centuries look back on the French Revolution* (1990). Proučavanju rituala, ceremonija te mehanizama društvenog sjećanja i pamćenja, a napose konstruiranja naizgled dugotrajnih „tradicija“, pridonio je zbornikom *The Invention of Tradition* (1983), u uredničkoj suradnji s antropologom Terencom Rangerom, koji je rezultirao utjecajnim konceptom „izmišljanja tradicije“.

Dok Hobsbawmova socijalna angažiranost (ukazivanje na socijalne nejednakosti i nepravdnosti, želja da historijskim djelima i vlastitim angažmanom sudjeluje u društvenoj promjeni) predstavlja poticaj brojnim povjesničarima i drugima koji dijele slične poglede (usp. primjerice nekrolog Hobsbawmu „Svijet neće postati bolji sam od sebe“, autora Ante Jerića i Stefana Treskanice, objavljen 2. listopada 2012. na internetskom portalu www.kulturpunkt.hr), njegov politički angažman u vidu dugotrajnog članstva u Britanskoj komunističkoj partiji izazivao je rasprave i oštre kritike. Uz zamjerke nekritičkom odnosu prema SSSR-u i „staljinskom fenomenu“, napose mu je prigovarano što je ostao član Partije i nakon svih saznanja o prirodi sovjetskog režima objelodanjenih nakon Staljinove smrti 1953. kao i sovjetske intervencije u Mađarskoj 1956. i Čehoslovačkoj 1968, kada je partijsko članstvo među intelektualcima na Zapadu masovno opadalo (usp. Tony Judt, „Eric Hobsbawm and the Romance of Communism“, *Reappraisals: Reflections on the Forgotten Twentieth Century*, 2008, str. 116-128). Zbog navedenih prijevora te cjelokupne Hobsbawmove osobne i profesionalne biografije, koja je k tome oslikavala temeljne događaje i procese 20. stoljeća, kao i značenja njegova historiografskog opusa u cjelini, Hobsbawmovo autobiografsko djelo *Interesting Times: A Twentieth-Century Life* (2002) dočekano je s velikim zanimanjem.

Usprkos visokoj životnoj dobi Hobsbawm je nastavio biti iznimno aktivan, održavajući prigodna predavanja, davajući brojne intervjuje i pišući različite tekstove te predgovore svojim člancima i knjigama koji su uvijek iznova pretiskivani i prevedeni na izniman broj svjetskih jezika. Posljednje tako priređeno djelo je *How to Change the World. Reflections on Marx and Marxism* (2011), u kojem je Hobsbawm okupio svoje radove o *Komunističkom manifestu*, Engelsevom *Položaju radničke klase u Engleskoj*, Marxu, Gramsciju, marksizmu i socijalizmu. Eric Hobsbawm bio je aktivan sve do smrti 1. listopada 2012. u 95. godini života, ispunjenog fascinantnom biografijom i historiografskim opusom kojima je, kao u slučaju gotovo nijednog drugog povjesničara, zadobio uistinu globalno značenje.

Tome je svakako pripomogla jasnoća i elegancija pisanja te sugestivna retorika njegova historiografskog rukopisa, kao i ilustrativni primjeri koje je koristio u argumentiranju svojih teza, sve dakako uokvireno velikim temama kojima se bavio. Nije bio povjesničar koji je slije-

dio modne trendove suvremene historiografije te je usprkos fragmentiranju tema i perspektiva u historijskoj znanosti i sve većem okretanju prema lokalnom i mikrohistorijskom planu ostao vjeran proučavanju velikih društvenih tema u globalnoj perspektivi, s naglaskom na sinteze, zahvaljujući čemu je prilikom recentnog uspona transnacionalne i globalne historije ostao „u trendu“, predstavljajući inspiraciju onim povjesničarima koji ne žele biti usmjereni samo na vlastitu nacionalnu povijest i historiografiju. No i oni kojima zbog drugačijih historiografskih preferencija takvo Hobsbawmovo makrohistorijsko usmjerenje nije dovoljno zanimljivo mogu konzultirati druge knjige iz njegova opusa poput *The Jazz Scene* (1959), već spomenutih *Primitive Rebels*, *Bandits* i *Captain Swing* kao i *Uncommon People: Resistance, Rebellion and Jazz* (1998) ili navedenog zbornika *Invention of Tradition*. U njima će pronaći Hobsbawma koji se uz socijalnu bavi i široko shvaćenom kulturnom povijesti, odmetnutim i pobunjenim pojedincima, ritualima i ceremonijama te fenomenima sjećanja i pamćenja. Podrazumijeva se dakako da njegovim djelima, razvijanim konceptima i iznesenim interpretacijama treba pristupiti kritički, kao što je to, između ostalih, bio slučaj s njegovim tezama o socijalnom banditizmu, što je međutim rezultiralo novim i plodnim putevima istraživanja u tom području zacrtanom Hobsbawmovim pionirskim radovima.

Globalna pozornost kojom su dočekivana njegova djela obuhvaćala je i hrvatsku i jugoslavensku historiografiju, gdje je razmjerno dosta preveden i recipiran. Interes je u socijalističkoj Jugoslaviji potaknut dakako činjenicom da se radi o povjesničaru marksističke orijentacije, pri čemu nije dolazilo do ortodoksnih pojednostavljivanja i krute shematizacije, te, ne manje važno, da je riječ o socijalnom povjesničaru. Tvrtko Jakovina u tekstu „Odlazak troje povjesničara ‘dugog 19. stoljeća’“ (objavljenom 3. listopada 2012. na www.tpportal.hr) istaknuo je brojne poveznice između Renea Lovrenčića, Mirjane Gross i Erica Hobsbawma, povjesničara koji su umrli 2012. godine. Lovrenčić je kao socijalistički angažiran povjesničar opće povijesti, s interesom za socijalnu i ekonomsku historiju, objavio razgovor „O mogućnostima marksističke historiografije“ što ga je vodio s Hobsbawmom (*Kulturni radnik*, br. 6, 1982, str. 40-46). Predgovorom je popratio prijevode *Doba revolucije: Evropa 1789-1848*. (Zagreb 1987) i *Doba kapitala: 1848-1875* (Zagreb 1989). Posebno opsežan i sugestivan je Lovrenčićev predgovor *Dobu revolucije* u kojem ističe da Hobsbawm „uživa svjetsku reputaciju istraživača smjele misli, velike erudicije i širokih zahvata“ (str. 5). Kao svjedočanstvo o načinu na koji je Lovrenčić recipirao i prezentirao Hobsbawma u socijalističkoj Jugoslaviji vrlo su zanimljive njegove sljedeće riječi: „On [Hobsbawm] se odlučio za marksističku obradu prošlosti i u tome ostao dosljedan. Međutim, to ga nije odvelo u kruti shematizam, u sfere apriorističkih konstrukcija, beživotnih simplifikacija, crno-bijelih socijalnih shema, tj. na stranputice kojima se kretao velik dio marksistički orijentirane historiografije u prvim poslijeratnim desetljećima na raznim meridijanima. Uvijek samostalan, kritičan, znatiželjan, Hobsbawm primjenjuje marksističku metodu na izrazito stvaralački način, otvarajući nove horizonte bez obzira na njihove boje, privlačnost ili odbojnost, poželjnost ili nelagodu koju mogu izazvati. Njegov kritički pogled ne šteti nijednu društvenu ili političku snagu, zemlju, sredinu ili ličnost kojom se bavi.“ (str. 5-6). Interes za tako predstavljenog Hobsbawma sukladan je Lovrenčićevom interesu za opću povijest, ispreplitanje i međuovisnost političke, socijalne i ekonomske povijesti, kao i interpretaciju društvenih procesa i društvenog razvoja, vidljivu u njegovim člancima i posljednjoj knjizi *Nemirni mir: svijet 1918.-1939.* (Zagreb 2011).

I za Mirjanu Gross Hobsbawm je „jedan od najpoznatijih suvremenih povjesničara u međunarodnim razmjerima“ jer nije ortodoksní marksist i jer je imao pionirsku ulogu u razvoju

socijalne historije (M. Gross, *Suvremena historiografija*, Zagreb 1996, str. 299). Zbog posljednjeg joj je, uz francuske povjesničare oko Anala i njemačku historijsku društvenu znanost, Hobsbawm bio posebno važan. Napose se to vidjelo u pokušajima provedbe Hobsbawmova programatskog teksta „From Social History to the History of Society“ iz 1972. (usp. *Suvremena historiografija*, str. 299 i posebice predgovor M. Gross zborniku *Društveni razvoj u Hrvatskoj*, Zagreb 1981, koji je apostrofirao raspravu o mogućnosti istraživanja „historije društva“). M. Gross jedna je od autorica predgovora prijevodu Hobsbawmova djela *Nacije i nacionalizam* (Zagreb 1993), a 2004. napisala je opsežan članak „Povjesničar i komunist u opasnom dvadesetom stoljeću“ (*Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, 2004, str. 1039-1059), predstavljajući njegove knjige *Interesting Times. A Twentieth-Century Life*, zatim *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914-1991*. i *On History*. Prve dvije knjige, autobiografija *Zanimljiva vremena: život kroz dvadeseto stoljeće* i *Doba ekstrema: kratko dvadeseto stoljeće 1914.-1991.* prevedene su na hrvatski 2009. godine. Uz uvodnu studiju zborniku *The Invention of Tradition* (prevedenu u zborniku *Kultura pamćenja i historija*, Zagreb 2006, prir. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda), objavljen je i prijevod nekoliko drugih Hobsbawmovih tekstova i intervjua. Posljednji intervju s Hobsbawmom, realiziran upravo u 2012. godini, bit će tiskan u *Pro tempore: časopisu studenata povijesti* Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a prijevod Hobsbawmova predavanja „Geschichtswissenschaft: Impulse für Menschen, nicht nur Fußnoten“ (*Geschichte: Möglichkeit für Erkenntnis und Gestaltung der Welt: Zu Leben und Werk von Eric J. Hobsbawm*, Beč 2008, autori G. Botz, H. C. Ehalt, E. J. Hobsbawm, J. Kocka, E. Wangermann, str. 69-78), u kojem daje kratki pregled svoga rada, donosi se uz ovaj nekrolog. Od literature o Hobsbawmu moguće je, uz spomenuta djela, navesti i priloge Matthiasa Middella (*Klassiker der Geschichtswissenschaft*, sv. 2, München 2006, ur. Lutz Raphael, str. 96-119) i Marnie Hughes-Warrington (*Fifty Key Thinkers on History*, 2008, str. 178-188) te knjigu Gregoryja Elliotta *Hobsbawm: History and Politics* (2010), u kojima se nalaze upućivanja i na drugu literaturu. Napominjem da su na srpski jezik, pored Hobsbawmovih knjiga objavljenih na hrvatskom, prevedeni i naslovi *Izmišljanje tradicije* (2002, 2011), *O istoriji* (2003) i *Globalizacija, demokratija i terorizam* (2008).

Pierre Vilar jednom je zapisao: „Bilo tko može tvrditi za sebe da je historičar. Bilo tko može tome dodati ‘marksist’. Bilo tko može nazvati ‘marksizmom’ bilo što. Međutim, ništa nije teže i rjeđe nego biti historičar, a pogotovo historičar-marksist.“ (M. Gross, „Na putu k budućoj historijskoj znanosti“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2, 1977, str. 37). Primjenjujući navedene riječi na Hobsbawma mogli bismo im pridodati još mnogo drugih: nije lako svakom svojom knjigom izazvati toliku opću pozornost, nije lako pisati tako retorički sugestivno, nije lako ispisivati angažirani historiografski tekst koji smjera analizi i sintetiziranju velikih i važnih tema prošlosti i suvremenosti, zadržavajući k tome globalnu perspektivu. Nije bilo lako, ali Hobsbawmova djela uspjela su učiniti upravo to. I zato je brojnim pojedincima i historiografijama bio i traje kao poticajan i važan autor i Povjesničar.

Branimir Janković

Eric J. Hobsbawm: Historiografija: poticaj za ljude, a ne samo fusnote

[Predavanje Erica J. Hobsbawma održano je 22. siječnja 2008. godine u Gradskoj vijećnici grada Beča, u sklopu manifestacije Wiener Vorlesungen, a povodom dodjeljivanja statusa počasnog građanina grada Beča.]

Želio bih vam izraziti svoju zahvalnost, što ste u tolikom broju došli. Posebnu zahvalnost izrazio bih Christianu Ehaltu i gradu Beču koji su organizirali ovo predavanje [*Wiener Vorlesung*]. Posebno hvala mojim prijateljima i kolegama što su se potrudili biti nazočni – u slučaju Jürgena Kocke, nakratko, iz Berlina a Ernsta Wangermanna, iz Salzburga. Ovo sve vrlo ozbiljno shvaćam, počašćen sam, a bio bih počašćen i da nije ništa izrečeno. I što mi još preostaje u ovom zaključnom predavanju? Pa eto, tek dva kratka komentara: prvo, nemojte vjerovati svemu što se na slavljeničkim večerima izreče: ponešto je zasigurno točno. No, nešto je vjerojatno i pretjerano. Drugo, kao povjesničar nisam bio samo netko tko je pisao knjige, već sam pedeset godina bio i učitelj, te je jedan velik dio mojih knjiga proizašao iz mojih predavanja studentima i iz mojih nastavnih aktivnosti. A činjenica da povjesničari nisu samo pisci knjiga, već i oni koji žele odgajati mlađe generacije, važna je i posebno bitna za ljude poput mene, koji vjeruju da je povijest odveć važna da ju se prepušta isključivo seminarima i fusnotama.

Iako sam devedesetogodišnjak, nisam prestao raditi, no moram pretpostaviti da je moje djelo, u većoj ili manjoj mjeri, zaokruženo. Pitam se, dakle, što sam u svojem životopisu povjesničara težio postići? Što sam doista postigao? Pokušat ću ukratko odgovoriti na ta pitanja, što je moguće iskrenije.

No, to nije lagano. Postao sam povjesničar kada mi je moj učitelj u berlinskoj gimnaziji objasnio da o komunizmu, unatoč svom oduševljenju, ne mogu ništa govoriti dok nisam pročitao Komunistički manifest. Slobodoumnu stranu te lijepo velike knjige nikada nisam zaboravio, no zaboravio nisam niti njenu povijesnu stranu. Ustvari, od tada se bavim golemim problemima koje postavlja materijalistička koncepcija povijesti, točnije razvoj kapitalizma: od kuda dolazi, kamo vodi, te osobito nakon mog školovanja, odnos između znanosti, tehnologije, političke moći i kulture u društvenom životu ljudi. Međutim, profesionalni povjesničari početnici s tim golemim pitanjima mogu malo toga započeti. Moraju si zadati ograničene ciljeve. A k tome, ja sam nesistematičan, intuitivan, spontan povjesničar koji nije sklon planiranju. Čak i moje velike sinteze o 19. i 20. stoljeću nastale su ustvari neplanirano i nekako su se razvile. U najboljem sam slučaju zapazio priliku, te sam se i u istraživanju i u objavljivanju od početka karijere prepustio životnom toku što su ga oblikovale slučajnosti i vanjski poticaji i unutar toga povremeno iskoristio priliku koja mi se nudila.

I zaista, moje je povjesničarsko obrazovanje niz slučajnosti. Vojna služba i moj prvi brak onemogućili su moj izvorni doktorski projekt, disertaciju o agrarnim problemima u sjevernoj Africi. Nakon toga, u potrazi za drugom, poslijeratnom temom, koju bih mogao pripremati tijekom rata u Engleskoj, naišao sam na Fabian Society od prije 1914. Bio je to mali krug ponekad vrlo nadarenih lijevih intelektualaca – treba se sjetiti Bernarda Shawa i H. G. Wellsa, za koje se smatralo da su pri osnivanju britanske Labour Party igrali glavne uloge. Uskoro mi je postalo jasno da se iz te teme ne može puno toga izvući, iako mi je ta tema na kraju ipak omogućila doktorat te me uvela u predивно razdoblje između 1870. i 1914. koje sam i kasnije obrađivao. No, tijekom mojeg razočaravajućeg rada na fabijanovcima, otkrio sam povjesničarsku riznicu u knjižnici pri London School of Economics and Political Science, naime tzv. Webb Collection, materijal koji su Sidney i Beatrice Webb krajem 19. stoljeća prikupljali za

svoje radove o sindikatima. Dakako, povijest radništva me kao komunistu zanimala, ali me tradicionalni oblik, dakle povijest partija i organizacija i pripovijedanje o velikim radničkim sukobima, malo privlačio. No, rad Webbovih, naročito njihova knjiga „Industrial Democracy“ (1897), otvorio mi je vrata ka strukturalnoj, problemski orijentiranoj povijesti radništva. U takvu sam se povijest upustio uz pomoć bogatog materijala o stvarnoj praksi engleskih sindikata 19. stoljeća pa me to i u logičnom smislu odvelo na područje tzv. *history from below*, povijesti iz perspektive siromašnih i slabih koja me oduvijek privlačila. Postao sam tako povjesničar radništva, objavivši iz tog područja studije „Labouring Men“ (1964) i dvadeset godina kasnije „Worlds of Labour“, više orijentiranu prema kulturnoj povijesti te, naravno, monografiju o pobuni zemljoradnika 1830. „Captain Swing“, koju sam napisao sa svojim prijateljem i drugom Georgeom Rudéom. Napisao sam i malu knjigu o razvoju radničke klase, ali u ranim pedesetim godinama ta je tema bila politički odveć osjetljiva pa je izdavač, unatoč ugovoru, rukopis odbio, smatrajući da „nije nepristran“. Od toga, dakle, nije bilo ništa.

Moja prva knjiga „Društveni odmetnici“ („Sozialrebellen“), nastala je slučajno. Tijekom pedesetih godina na putovanjima po Italiji i Španjolskoj naišao sam na nekoliko čudnih slučajeva. Ondje sam otkrio fenomene koji su mi djelovali čudnovato i u kojima su moderna politika i moderne pobune na neki način izgledale ugrađene u srednjovjekovno, naročito kod seljačkih pokreta. Također sam otkrio i tekstove Gramscija o pitanju tzv. „subalternih klasa“. U to su vrijeme engleski socijalni antropolozi pokušali objasniti analogne probleme u kolonijalnim pokretima za oslobođenje, pa sam kao povjesničar bio priupitan je li u europskoj povijesti bilo sličnih pokreta poput Mau-Mau ustanka plemena Kikuyu u Africi. Takva je diskusija potakla poziv da održim niz kolokvija na antropološkom fakultetu Sveučilišta u Manchesteru te zatim i prijedlog – „pa iz toga se dade napisati knjiga“, kao i ugovor s Manchester University Pressom.

Tako sam napisao „Društvene odmetnike“, koji su postali poznati i izvan Velike Britanije, posebice u Sjedinjenim Američkim Državama i u Trećem svijetu, i to ne samo među akademskim svijetom – povjesničarima i sociolozima – već i među studentima i mladima.

Još me jedna slučajnost odvela na put prema povijesnoj sintezi, dakle mojoj četverosveščanoj povijesti 19. i 20. stoljeća. Povjesničar koji je trebao pisati o Europi od 1789. do 1848. u novoj četverosveščanoj transnacionalnoj povijesti svijeta, iznenadno je otpao, a nešto opuštenije stanje nakon Korejskog rata ohrabrilo je izdavača Georgea Weidenfelda da me zamoli da popunim tu prazninu. Tako sam vrlo brzo svoja predavanja o europskoj povijesti pretvorio u knjigu „Doba revolucija“. Knjiga je bila dosta dobro prihvaćena. Isto se dogodilo deset godina i četiri knjige kasnije kada predviđeni autor narednog sveska također nije mogao sudjelovati. Dok sam tako pisao „Doba kapitala“ odjednom mi je postalo jasno da sam se upustio u veliku analitičku sintezu povijesti 19. stoljeća. To me nekoliko godina kasnije logički odvelo do prvog doista svjesno planiranog sveska („Doba imperija“). I meni i mojim agentima činilo se logičnim da se s poviješću ne stane na godini 1914, pa smo tako došli i do razdoblja ekstrema, tzv. „kratkog 20. stoljeća“.

Kako prosuditi moj rad kao povjesničara? Po mojem mišljenju, u ovom je slučaju kolektivna dimenzija važnija od osobne. Sretan sam što pripadam svjetskoj generaciji povjesničara koja je između tridesetih godina i historiografskog obrata sedamdesetih godina prošlog stoljeća izvela potpunu revoluciju u pisanju povijesti, i to uglavnom kroz nove poveznice između povijesti i društvenih znanosti. Pri tome se jednostavno ne radi tek o jednoj jedinjoj ideološkoj školi. Radi se o borbi historiografske moderne protiv stare konvencionalne rankeovske historiografije pod vodstvom gospodarske historije, francuske sociologije i geografije, kao kod

Annales, marksizma ili Maxa Webera. Nije još sasvim jasno zbog čega su u Engleskoj marksisti igrali tako značajnu ulogu, ali doprinos i utjecaj časopisa *Past & Present* koji su utemeljili marksisti, tekao je usporedno s francuskim *Annales* i bielefeldskom *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*. Međusobno su se svi smatrali saveznicima, a moj povjesničarski razvitak izravno je prožet tim kolektivima: kroz Economic History Society, mojeg starog učitelja Mounia Postana, kroz komunističku grupu povjesničara s kojom smo pokrenuli *Past & Present*, te već od 1950. kroz članstvo u sekciji socijalne historije Međunarodnog odbora za povijesne znanosti, koji je tada pokrenut na inicijativu francuskih Analâ. Korijeni mojeg rada kao povjesničara nastali su u tim kolektivima drugova, kolega i prijatelja. A moj se doprinos, primjerice, u usponu i popularizaciji tzv. socijalne historije ili historije društva, ne može odvojiti od tih kolektiva.

Kako pak gledati na moj osobni doprinos unutar historiografije 20. stoljeća? Imao sam sreću da sam u mnogim zemljama pronašao brojne čitatelje među obrazovanom publikom koju ne čine povjesničari, a da pritom nisam izgubio na priznanju stručnih kolega unutar povjesničarskog zanata. Čini mi se da sam vjerojatno u međunarodnim razmjerima postao najpoznatiji britanski povjesničar – barem u posljednjim desetljećima. A to je čudno, budući da je moj marksizam, s kojim se već odavno ne identificiram, odbijen u današnje vrijeme kako i u struci, tako i kod većinskog dijela publike. Međutim, veseli me da me se i dalje čita, jer kada povjesničari imaju nešto za kazati, ne drže seminare i ne pišu knjige samo za sebe ili za uski krug kolega, pogotovo ako vjeruju da povijest ne služi samo kako bi se razumio svijet, već i kako bi ga se promijenilo i poboljšalo.

Kako se to odnosi na moj osobni doprinos historiografiji posljednjih pedeset godina? Nisam napisao golemi priručnik izvorne građe ili, uz iznimku moje suradnje s Georgeom Rudéom, kanonska djela koja se citiraju u bibliografijama, prije negoli ih kao i sve povijesne publikacije, novija istraživanja preteknu. Nisam osnovao povijesnu školu niti sam to želio. Ljudi su me čitali i ne znam što su iščitali, ali najradije bih se opisao kao neku vrst gerilskog povjesničara, koji toliko ne maršira prema cilju uz artiljerijsku paljbu arhivske građe, koliko iz grmlja puca postrance s kalašnjikovom punim ideja. Ustvari sam znatiželjan, ali problem-ski orijentirani povjesničar koji je pokušao kroz nova pitanja unijeti nove perspektive u stare rasprave, te možda i otvoriti nova područja. Ponekad mi je to uspjelo, iako se većina mojih stvarnih teza, koje sam pokušao zastupati, nije održala, što ustvari nije niti važno. Važno je to da se u većini slučajeva otvorila široka rasprava od kojih poneka i dalje traje. Činjenica da primjerice danas postoji velika bibliografija o povijesti socijalnog razbojništva upućuje nas na poglavlje koje sam napisao 1959. godine. Šteta je što se većina ljudi koji o tome pišu ne slažu sa mnom, no bez mene toga jednostavno ne bi bilo i to je nešto pozitivno.

Da povijesti prilazim intuitivno i bez mnogo planiranja, i u ovom mi je pogledu bilo od pomoći. Jer, ponekad mi je to omogućilo instinktivno prepoznati i unutar jedne fraze označiti trenutak u kojem su određeni problemi, tako rečeno, bili na dnevnom redu znanosti i politike, kako je pravilno istakao Ernst Wangermann. Upravo su zbog toga „Društveni odmetnici“ gotovo odmah došli na glas kod mladih povjesničara, sociologa i antropologa. Valjda je to i razlog zašto se o mojoj maloj frazi „izmišljanje tradicije“, te knjizi koja je iz nje proizašla još i danas mnogo govori. Vjerojatno se zato i ističe da na neki način pripadam jednoj ranijoj generaciji, koja po mnogočemu nije sa simpatijama dočekala novi obrat, ali koja unatoč tome nije ni u potpunosti odbacila nove tendencije. Zbog toga, primjerice, moja mala knjiga o naciji i nacionalizmu i dan danas kola prevedena na dvadeset i četiri jezika, unatoč njezinim vidljivim slabostima.

Koliko dugo ću ostati prisutan među stručnim povjesničarima i čitateljstvom, ne mogu sam prosuditi. Preostaje mi samo da sa zadovoljstvom zaključim da su gotovo sva moja djela, još od pedesetih godina, ponegdje u tisku – i to je lijepo, nisam još u potpunosti zastario. Budući da mi u najboljem slučaju predstoji tek nekoliko godina, ne smeta me osobito da će, prije ili kasnije, ta djela ipak zastarjeti. Zastarjelost je neizbježna sudbina povjesničara; jedini koji je prežive – što je vrlo rijetko – su povjesničari koji su istovremeno bili i značajni spisatelji: jedan Gibbon, Macaulay, Michelet; no tko toj sićušnoj skupini pripada, to danas više ne možemo kontrolirati. O tome može odlučivati samo budućnost.

[Hobsbawmovo predavanje „Geschichtswissenschaft: Impulse für Menschen, nicht nur Fußnoten“ objavljeno je u knjižici *Geschichte: Möglichkeit für Erkenntnis und Gestaltung der Welt. Zu Leben und Werk von Eric J. Hobsbawm*, ur. H. C. Ehalt (Beč: Picus Verlag, 2008), str. 69-78]

S njemačkog preveo: Filip Šimetin Šegvić

Izvan generacija: Pierre Goubert (1915-2012).
Uz odlazak inovatora povijesne demografije i lokalne povijesti

Pierre Goubert preminuo je u ponedjeljak 16. siječnja 2012, tek devet dana uoči svojeg 97. rođendana. Iza njega ostaje velika zbirka od stotinu monografija, članaka, osvrti i recenzija, te velik broj studenata koje je kao mentor tijekom svoje profesorske karijere usmjeravao i vodio. Pierre Goubert rodio se 1915. u gradu Saumur na zapadu Francuske. Nakon što je završio školu u Angersu, odlazi 1935. godine na uglednu École normale supérieure lettres et sciences humaines Fontenay-Saint-Cloud, gdje se počinje ozbiljnije zanimati za povijesne znanosti. Kao i mnoge velike povjesničare toga vremena, Gouberta je prekinuo rat: mobiliziran je i poslan na bojište. Po završetku rata radi u nekoliko srednjih škola i paralelno priprema završni stručni ispit, „Agrégation“ (1948). Tijekom 1950-ih i početkom 1960-ih godina njegova je karijera u velikom uzletu: radi isprva na istraživačkim institutima i centrima, na *École des hautes études* drži seminar povijesne demografije, uspješno brani doktorsku tezu (1958), dobiva profesorsko mjesto na Sveučilištu u Rennesu i objavljuje neka od svojih najpoznatijih djela. Od 1965. godine predaje na tada još novom i ambicioznom sveučilištu Paris X-Nanterre, a 1969. godine prihvaća poziv na Sorbonu. Mentor brojnim francuskim i stranim povjesničarima, pokazao se i kao sjajan pedagog koji usmjerava, uči i prenosi vlastita iskustva – kako svjedoče njegovi brojni učenici. Kao gost predavač govori o raznim temama diljem Europe, ali i šire – predavanja drži u Kanadi, u Montrealu i Torontu, Sjedinjenim Američkim Državama, Jamajci, Japanu, Madagaskaru i drugim državama svijeta. Godine 1978. povlači se sa Sorbone u mirovinu, ali nastavlja pisati knjige, članke i kritike sve do posljednjih godina života. Sudjeluje na znanstvenim skupovima, daje intervjuje i pomaže u organizaciji regionalnih arhiva i centara za istraživanje, primjerice onog u francuskom departmanu Oise. Hrvatskoj se historiografiji Pierre Goubert predstavio vrlo kasno, člankom o lokalnoj povijesti objavljenom 2001. godine u časopisu *Scrinia Slavonica*.

Iako porijeklom iz siromašnije francuske ruralne obitelji, Goubert je već u ranim godinama života pokazivao interes prema književnosti i povijesti. Nije to bilo uobičajeno, budući da za razliku od mnogih drugih povjesničara nije poticao iz intelektualne obitelji; njegov je otac primjerice završio tek četiri godine škole, a od Pierra se očekivalo slično.¹ Međutim, dugo ga je vremena fascinirao lik d'Artagnana, poznatog mušketira. Njegovo se rodno porijeklo, obiteljska povijest i rani interesi vrlo dobro reflektiraju u kasnijim radovima, tezama i općenitim interesima: Gouberta je od ranih dana zanimala društvena povijest, a naročito povijest seljaštva i ruralne Francuske, no za razliku od njegovog uzora, Marca Blocha, odlučio se proučavati upravo vrijeme u kojemu su djelovali junaci francuskog pisca Alexandrea Dumasa, dakle 17. stoljeće.²

Iako je slušao poticajna predavanja velikog Marca Blocha u višoj školi Saint-Clouda (blizu Pariza), druga su dva poznata povjesničara ključno utjecala na Gouberta: bili su to Jean Meuvret i Ernest Labrousse, prvi francuski povjesničari koji su prihvatili demografiju kao pomoć-

1 Jeremy D. Popkin, *History, Historians, and Autobiography*. University of Chicago Press, 2005, 125 (dalje: Popkin, *History, Historians*).

2 Pierre Goubert, *Mazarin*. Paris: Librairie Générale Française, 1990 (dalje: Goubert, *Mazarin*); James B. Collins, „Pierre Goubert (1915-)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader i Philip Whalen (John Wiley and Sons, 2010), 320 (dalje: Collins, „Goubert“).

nu povijesnu znanost.³ Meuvret je posebice zaslužan za važan razvoj povijesne demografije u Francuskoj nakon Drugog svjetskog rata, koristeći tu disciplinu kao podlogu za šira ekonomska i društvena istraživanja te usmjeravajući brojne učenike na daljnja istraživanja.⁴ Tijekom 1950-ih godina Pierre Goubert je s obojicom uspostavio suradnju,⁵ radeći na doktoratu – tema mu je bila pikardijski predio Beauvais, smješten sjeverno od Pariza, u 17. stoljeću – u kojem je iskoristio historijsku demografiju kao metodu kojom potpomaže kvantitativnu historiju naučenu od Labroussea. Međutim, njegova studija tu nipošto nije stala. Goubert kvantitativne podatke, koje je crpio iz raznih vrela – od župnih knjiga do popisa cijena – koristi kako bi stvorio jasnu sliku o 17. stoljeću i „biološkim“ zakonitostima vremena koje su ga uvelike odredile. Razdoblje vladavine Luja XIV, napose u gospodarskom smislu, obilježio je s jedne strane trend velike smrtnosti novorođenčadi i s druge život prema učenjima crkve kojemu je seosko stanovništvo bilo podređeno, pa su bolesti i pošasti kombinirane sa slabim žetvama nemilosrdno harale nad gotovo bespomoćnim stanovništvom Beauvaisa. Na taj se način Goubert nastavio i na istraživanja Luciena Febvrea, koji je već prije njega obrađivao probleme seoskog stanovništva, usmjerivši pozornost na itekako važne demografske čimbenike.⁶ Goubertovi empirički podaci u obzir uzimaju geografske, biologijske i klimatske faktore, stvarajući gotovo potpunu sliku razvoja, oscilacija i stagnacija jedne značajne regije.⁷ Već 1952. godine Pierre Goubert u časopisu *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* piše, po prvi put, o problemu Beauvaisa: oslanjajući se na vezu mortaliteta i porasta cijena žita koju je ustvrdio još Meuvret, Goubert u svojoj studiji ispituje demografske učinke i promjene na primjerima mjestaša ili gradova poput Auneuila, Braya, Mouya, Breteuila ili Clermonta, otkrivajući isprepletenost društvenih struktura i njihovu povezanost s gospodarskim čimbenicima.⁸ Svojom statistički orijentiranom demografskom analizom lokalne povijesti Goubert je ustvari vrlo rano predložio model po kojem će se orijentirati brojni kasniji istraživači. Jedan od utemeljitelja historijske demografije u Francuskoj, Louis Henry, unatoč nekim kritikama, rano je uočio prednosti koje Goubertov pristup nudi.⁹ Kao i u njegovim kasnijim studijama, važan aspekt čine i brojni prikazi, grafikoni, skice i karte, kojima Goubert znanstveno potkrepljuje istraživanja. Međutim, Goubertovo je inzistiranje na demografiji, kao novom metodološkom pristupu, tek postupno prihvaćano. Njegovi prvi članci u časopisu *Annales* nisu izazvali poseban interes, iako je primjerice već 1956. godine objavio i tekst o seljaštvu 17. stoljeća u znamenitom časopisu *Past & Present*.¹⁰ No tek krajem 1950-ih

3 Pierre Goubert, „Historical Demography and the Reinterpretation of Early Modern French History: A Research Review”, *The Journal of Interdisciplinary History* 1/1 (1970), 38 (dalje: Goubert, „Historical Demography“); Collins, „Goubert”, 320.

4 Peter Burke, *The French Historical Revolution*. Polity Press, 1990, 57.

5 Mentor doktorskog rada bio mu je povjesničar Augustin Renaudet koji je predavao na Collège de France i proučavao ranonovovjekovnu Francusku.

6 Jonathan Dewald, *Lost Worlds: The Emergence of French Social History, 1815-1970*. Penn State Press, 2006, 208-209.

7 Georg G. Iggers, *New Directions in European Historiography*. Taylor & Francis, 1985, 63-64.

8 Pierre Goubert, „Problèmes démographiques du XVIIe Siècle”, *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 7/4 (1952): 453-468.

9 Paul-André Rosental, „The Novelty of an Old Genre: Louis Henry and the Founding of Historical Demography”, *Population* 58/1 (2003), 112-113; 116, bilj. 57.

10 Pierre Goubert, „The French Peasantry of the Seventeenth Century: A Regional Example”, *Past & Present* 10 (1956), 55-77.

godina, objavljivanjem knjige *Familles marchandes sous l'Ancien Régime: Les Danse et les Motte, de Beauvais* (1959) te posebno doktorske disertacije *Beauvais et la Beauvaisis de 1600 à 1730* (1960), situacija se bitno mijenja:¹¹ uspjeh projekta časopisa *Annales* unutar povjesničarskih krugova, ali i medija, odigrao je ključnu ulogu u etabliranju povijesne demografije i lokalne povijesti. Goubert je *Familles marchandes sous l'Ancien Régime*, knjigu o dvije trgovačke obitelji iz Beauvaisa u 17. stoljeću, napisao na temelju privatnih obiteljskih arhiva, te tako ponudio vrlo zanimljiv pogled na razvoj poduzetništva u Francuskoj.¹² *Beauvais et la Beauvaisis de 1600 à 1730*,¹³ jedno je od kapitalnih djela francuske nove historiografije koje je privuklo veliku pozornost kada je objavljeno u obliku knjige, tek nekoliko godina nakon što su važna djela izdali Fernand Braudel i Pierre Chaunu. Lokalna povijest ispričana tako da s jedne strane otkriva tajne jednog specifičnog kraja, a s druge daje i važne zaključke o Francuskoj 17. i 18. stoljeća, predstavljala je veliku novinu. Chaunu je u ocjeni knjige isticao vezu demografskih struktura i geografije, odnosno posebnost i različitost francuskog sjevera. Frédéric Mauro dodaje kako Goubert u knjizi ukazuje na kretanja Dugog trajanja.¹⁴ Temeljnost, oko za detalje koji su važni, osmišljen koncept i nova interpretacija – glavne su odlike te knjige na 653 stranica koje obuhvaćaju i „atlas“ od preko stotinu stranica grafikona i zemljovida.¹⁵

Iako je tijekom svojeg obrazovanja i rane karijere Goubert upoznao i Marca Blocha i Luciena Febvrea, njegov rad, pristup i interesi povezivali su ga s nešto mlađom generacijom povjesničara koja je stasala oko časopisa *Annales*. Slično drugim povjesničarima 1960-ih godina, i Pierre Goubert je imao tako „svoju regiju“ i „svoja sela“: poput Braudela i Chaunua (Sevilla i Atlantik), Emmanuela Le Roy Laduriea (selo Montaillou), Renéa Baehrela (Provansa), Paula Boisa (Sarthe) i mnogih drugih sljedbenika usmjerenja koje je promovirao časopis *Annales*. Peter Burke, povjesničar časopisa i škole Analā, gleda tako na Gouberta unutar konteksta razvoja regionalne i serijalne povijesti druge generacije povjesničara oko časopisa *Annales*.¹⁶ Treba međutim istaknuti da Goubertov interes prema lokalnoj povijesti vrlo vjerojatno nije proizašao ni iz Labrousseovih niti iz Braudelovih učenja. Za razliku od nekih drugih regionalnih povjesničara, Goubert nije bio ni porijeklom vezan uz Beauvais. Ondje je došao tek 1941. godine kada je dobio mjesto srednjoškolskog profesora povijesti. U kraj se vrlo brzo zaljubio, postupno istražujući njegovu prošlost, propitujući starosjedioc, lokalne „erudite“, o nekadašnjim vremenima. Nakon te svojevrjne oralne historije, istraživanja koje je provodio 1940-ih i 1950-ih,

- 11 Robert Harding, „Pierre Goubert's Beauvais et le Beauvaisis: An Historian “Parmi les hommes””, *History and Theory* 22/2 (1983), 178-182 (dalje: Harding, „Pierre Goubert's Beauvais“).
- 12 Pierre Goubert, *Familles Marchandes sous l'Ancien Regime: les Danse et les Motte, de Beauvais*. Paris: S.E.V.P.E.N. 1959.
- 13 Knjiga *Beauvais et la Beauvaisis de 1600 à 1730*, Beauvais i kraj oko Beauvaisa od 1600. do 1730. godine, objavljivana je u nekoliko izdanja i verzija.
- 14 Pierre Chaunu, „En marge du Beauvaisis exemplaire“, *Annales de Normandie* 10 (1960), 346 (preuzeto od: Harding, „Pierre Goubert's Beauvais“, 180); Frédéric Mauro, „Beauvais et le Beauvaisis de 1600 à 1730. Contribution à l'histoire sociale de la France du XVIIème siècle by Pierre Goubert“, *The Economic History Review* 14/2 (1961), 359-360.
- 15 Philippe Carrard, *Poetics of the New History: French Historical Discourse from Braudel to Chartier*. Johns Hopkins University Press, 1995, 55 (dalje: Carrard, *Poetics*); Harding, „Pierre Goubert's Beauvais“, 179.
- 16 Peter Burke, *The French Historical Revolution*. Polity Press, 1990, 57-64.

Goubert se okrenuo arhivskoj građi koja je bila obilata. Prihvativši upravo demografsku analizu kao metodu proučavanja, Goubert se odlučio i za lokalnu povijest, shvaćajući da su upravo na tom području demografski podaci najprecizniji i najtočniji, dok su, prema njemu, isuviše opće teme vodile prema opasnim hipotezama.¹⁷ Goubertovi počeci istraživanja Beauvaisa, njegovo propitivanje usmene povijesti, trajno ga je povezalno i s ljudskom perspektivom povijesti. Kasnije, kada će pisati i objavljevati knjige o Beauvaisu, obraćat će pozornost na odnos sela i grada, gradskog i seoskog stanovništva. Za razliku od Emmanuela Le Roy Laduriea, Goubert će mnogo više pažnje posvetiti gradovima unutar regije, izjednačujući njihovu važnost sa selom, time jače naglašavajući ono „strukturno“ u njegovom modelu povijesti.¹⁸ Pa, iako je sam Goubert izbjegavao, nijekao, čak i odbijao vidjeti vlastiti rad kao dio velike „škole Analā“ (kao uostalom i mnogi drugi povjesničari),¹⁹ ipak je njegova povezanost s tim pokretom neosporna. Njegovi su vlastiti istraživački impulsi jednostavno naišli na plodno tlo, a sudjelovanje u časopisu *Annales* otvorilo mu je put prema vrhu tadašnje francuske historiografije.

André Burguière, i sam urednik časopisa *Annales*, Gouberta promatra kao istaknutog povjesničara unutar „pokreta“ koji je predvodio Ernest Labrousse. U svojoj knjizi o školi Analā Burguière zaključuje da Goubert slijedi i nadograđuje serijalni i kvantitativni pristup Labroussea. Labroussevski model je nadograđen demografijom i pristupom biološkog determinizma koji je popunio prazninu koja je nastala izbjegavanjem društvene marksističke povijesti.²⁰ Bila je to jedna od metodoloških osnova škole Analā. Kao što je Fernandu Braudelu pošlo za rukom napisati povijest Mediterana u vrijeme Filipa II, a da pritom vladareva ličnost nije u prvom planu, tako je i Goubertov Beauvais pokazao koliko je ustvari malo utjecaja na neke fenomene imao veliki vladar 17. stoljeća Luj XIV. u svom kraljevstvu. Prateći demografske trendove, padove i poraste stanovništva te bitne gospodarske pokazatelje, Goubert totalnu povijest postiže kvantitativnim podacima, spajajući tako braudelijanski i malthuzijanski model povijesti, oslikavajući totalnu povijest životnih ciklusa.²¹

Takav model Goubertu daje nov problemski uvid – ne tražeći odgovore na pitanje kako je *Ancien Régime* propao 1789. godine, već kako se do 18. stoljeća održao, Goubert uspijeva ocrtati vrlo vrijedan presjek socijalne slike Francuske u ranom novom vijeku. Za njega je ključ očuvanja *Ancien Régimea* demografski sustav kontroliranog rasta stanovništva kojeg izvodi uglavnom iz kvantitativnih podataka kao što je broj sklopljenih brakova koji u 17. stoljeću primjetno opada.²² Činjenicu demografskog rasta, potaknutog velikim pomakom u prosjeku

17 Goubert, „Historical Demography“, 40.

18 Harding, „Pierre Goubert's Beauvais“, 183-185.

19 Harding, „Pierre Goubert's Beauvais“, 186; 197. Goubert je, slično primjerice Mirjani Gross, predložio termin „grupa/skupina povjesničara oko časopisa *Annales*“, odlučno odbacujući postojanje „škole“, naglašavajući da se radi o „trendovima“ koji su zajednički brojnim povjesničarima te grupe.

20 André Burguière, *The Annales School: An Intellectual History*. Cornell University Press, 2009, 115-117.

21 Georg G. Iggers, „Die 'Annales' und ihre Kritiker. Probleme moderner französischer Sozialgeschichte“, *Historische Zeitschrift* 219/3 (1974), 596; Georg G. Iggers, *New Directions in European Historiography*. Taylor & Francis, 1985, 63; Jerzy Topolski, *Narration and Explanation: Contributions to the Methodology of the Historical Research*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1990, 14.

22 Pierre Goubert, „Problèmes démographiques du XVIIe siècle“, *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 7/4 (1952): passim.

starosne dobi u Francuskoj, Goubert kasnije povezuje i s Francuskom revolucijom, tražeći upravo među mladom populacijom – kojoj poslovi zbog takvog dobnog pomaka nisu bili osigurani – jedan od glavnih razloga Revolucije.²³ Pritom treba istaknuti da je Goubertov pristup zanemario intelektualnu i kulturnu povijest, povijest pojedinaca, koja bi odvela do dubljeg istraživanja povijesti mentaliteta.²⁴ Dok je velika zasluga Goubertovih tekstova o Beauvaisu približavanje „običnog čovjeka“, građana ili seljaka, koji je *Grand Siècle* doživljavao sasvim drugačije negoli elita oko Luja XIV, ipak je primjetan nedostatak pozadinskih priča važnih obitelji i intelektualca unutar regije. Njih Goubert proučava tek kroz gospodarsku analizu, no ne i intelektualnu. Sam Fernand Braudel kritizirao je Goubertov pristup, držeći da prekomjerna uporaba statistike dovodi do toga da se od struktura ne vidi promjena, odnosno da se dobiva kuća bez krova.²⁵ Međutim, svojevrstan odgovor Braudelovoj kritici došao je u kasnijim radovima Pierrea Gouberta. Dok su njegove prve studije bile isprva zaista optočene statistikama i podacima, kasniji sintetski radovi označavaju prijelaz prema problemskom načinu obrađivanja teme; podaci koje je ranije prikupio i pomoću kojih je stvorio teze, u kasnijim su djelima o povijesti Francuske ili Luja XIV. sjajno uklopljeni.

Iako je Pierre Goubert od ranih dana surađivao i s časopisom *Annales* i sa samim Braudelom, 1970-ih se godina distancirao. Već je ranije odbio postati Braudelov asistent, odlučivši se za naizgled teži put u karijeri i predavačko mjesto na lokalnom sveučilištu u Rennesu. Braudel tu odluku Goubertu nikada nije oprostio, kritiziravši ga u javnosti, dok se sam Goubert distancirao.²⁶ Kao član, a kasnije i predsjedavajući Društva za povijesnu demografiju, Goubert je sudjelovao 1964. godine i u pokretanju važnog časopisa *Annales de démographie historique*, čiji je urednik bio do 1968. godine. Nakon što je tijekom ranijih desetljeća akumulirao brojne obrađene izvore, Goubert je svoje znanje želio iskoristiti u korist popularizacije nove povijesti među širom javnosti. Za *Le Monde* je napisao nekoliko članaka o ulozi povijesti u nastavi, ističući kako se na povjesničara u sustavu obrazovanja gleda kao na „opasnost“, budući da potiče učenike na kritičnost, dakle na razmišljanje vlastitim glavama. Goubert duhovito zaključuje da su povjesničari u tom smislu „izgrednici“.²⁷

Unatoč tome što su francuski povjesničari oko časopisa *Annales* u historiografiji već postajali svojevrstne zvijezde, javnost ipak nije u većoj mjeri posvećivala pažnju regionalnim studijama poput Goubertove; Le Roy Ladurie i njegov *Montaillou* su prije svega iznimke. Upravo je Pierre Goubert pokušao, a velikim dijelom i uspio, popularizirati metode i poglede nove povijesti, otvarajući se široj publici. Pišući o Luju XIV. (*Louis XIV et vingt millions de Français*, 1966),

23 Vidi: Pierre Goubert, *L'Ancien Régime*. Paris: Armand Colin, I. svezak (1969); II. svezak (1973).

24 Harding, „Pierre Goubert's Beauvais“, 192.

25 Fernand Braudel, „Beauvais et le Beauvaisis au XVIIe siècle“, *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 18/4 (1963): 767-778. Vidi također: Georg G. Iggers, *New Directions in European Historiography*. Taylor & Francis, 1985, 64.

26 Popkin, *History, Historians*, 160. Unatoč tome, Goubert, kao i mnogi drugi povjesničari koji su dijelili njegovu sudbinu, iskazat će poštovanje prema teškom, ali briljantnom mentoru. Na naslovnici novina *Le Monde*, povodom Braudelove smrti, Goubert će ga nazvati „princem povijesti“. François Dosse, *New History in France: The Triumph of the Annales*. University of Illinois Press, 1994, 126. Vidi također: Pierre Goubert, *Un parcours d'historien: Souvenirs 1915-1995*. Paris: Fayard, 1996.

27 Pierre Goubert, *Clio parmi les hommes. Recueil d'articles*. Paris: EHESS, 1976, 298 (preuzeto od: Harding, „Pierre Goubert's Beauvais“, 187).

temi koja uvijek privlači pozornost javnosti, Goubert piše i o stanovništvu, navikama, načinu življenja i umiranja – o jednom zatvorenom povijesnom sustavu – Francuske 17. stoljeća. Na vrlo interesantan način u toj „popularizaciji“, a sam je Goubert naziva tako,²⁸ autor spaja odlike tradicionalne historiografije s odlikama one nove. On tako izostavlja uobičajene grafikone, statistike i kvantitativne izvore, povezujući tek općenite rezultate svojih istraživanja sa starijom literaturom vezanom uz političku povijest. I forma i raspodjela teksta su klasično riješene: od kronološki uređenog narativa, u kojemu su označene i bitne prekretnice i politički događaji, odmak čine tek uvodna poglavlja koja govore o demografiji, gospodarstvu i društvu. Goubert ne zanemaruje pritom gornji sloj: iako su u fokusu njegova istraživanja „obični“ seljaci, viši sloj predstavlja itekako važan društveno-ekonomski faktor. Na jednostavan je način tako pokazao da nova povijest, lišena velikih ličnosti, ne mora nužno izbjegavati perspektivu „odozgo“, već je vrlo jednostavno može integrirati. Osnovni problem međutim jest u tome što Goubert zaključke o čitavom stanovništvu, dvadeset milijuna Francuza, izvodi iz vrela koje zahvaćaju tek stotine ili tisuće. On pronalazi veze i nepovezanosti stanovništva i vladara, tražeći među gospodarskim čimbenicima, a posebno u poreznom sustavu, važnu poveznicu najnižih i najviših.²⁹ Opisujući *Grand Siècle* jasno daje do znanja kako svi procesi nisu povezani s vladarom ili njegovom politikom; populacijski porast u Francuskoj je, prema njemu, prirodna reakcija na pošasti i ratove koji su povećali smrtnost, što je međutim omogućilo gospodarsko jačanje Kraljevstva.³⁰ To dakako ne znači da su analize ličnosti ili političkih poteza Luja XIV. izostavljeni. Slijedeći naputke Luciena Febvrea da povjesničar nije sudac, Goubert velikog kralja također pokazuje kao čovjeka od krvi i mesa. Takvu analizu postiže svojom gotovo nevjerojatnom jasnoćom stila i čistinom misli; ne zanimaju ga dvorski tračevi, ljubavnice, romanse, svađe – sve ono što je romantičarske povjesničare 19. i 20. stoljeća toliko dugo preokupiralo.³¹ Zanimaju ga umjesto toga okolnosti, odnosi, odluke, a pritom ne ulazi u zamornost detalja, već običnom čitatelju kralja približava stilskom lakoćom. Tako knjiga u cjelini ostaje povezana; ocjena povjesničara Frédéric Maura da Goubert sjajno povezuje političku i diplomatsku povijest s ekonomskim procesima stoji, jednako kao i pohvala Emmanuela Le Roy Laduriea da knjiga uspješno približava gospodarsku kvantitativnu povijest običnom Francuzu.³² U stvari, Goubert smjelo koristi rječnik tradicionalne historiografije, na koji je obični čitatelj 1970-ih godina bio još itekako navikao, kako bi u njega uvrstio teme nove povijesti. Tako primjerice piše: „Najvažniji događaj godine [1661] nije bila smrt talijanskog kardinala, već jedna od najgorih gladi u stoljeću.“³³

Istom je tom talijanskom kardinalu Goubert posvetio više pažnje u biografiji 1990. godine; analizira kardinalovo djelovanje na sličan način kao i Luja XIV, navodeći da ga je do Mazarina dovela želja za proučavanjem života i uvjeta ljudi u Francuskoj 17. stoljeća.³⁴ Određene popularizatorske elemente ima i njegova ranije izdana knjiga o seljaštvu 17. stoljeća, *La Vie quotidienne dans les campagnes françaises au XVIIe siècle* (1982). Analizirajući život seljaka u pojedinim

28 Pierre Goubert, *Louis XIV and Twenty Million Frenchmen*. New York: Vintage Books, 1970, 7 (dalje: Goubert, *Louis XIV*).

29 Goubert, *Louis XIV*, 27-37.

30 Goubert, *Louis XIV*, 23-26.

31 Goubert, *Louis XIV*, 289-296.

32 Frédéric Mauro, „Louis XIV et vingt millions de Français by Pierre Goubert“, *The New Economic History Review* 2013 (1967), 626; Carrard, *Poetics*, 134.

33 Goubert, *Louis XIV*, 24.

34 Goubert, *Mazarin*, 503.

regijama, Goubert zaključuje kako su baš brojni kontrasti, dakle raznolikost francuskog seljaštva, posebna odlika koja se odupirala i centralizacijsko-apsolutističkim težnjama dvora.³⁵ Ipak, Goubert seljaštvo ne prikazuje kao nešto „nepokretno“, nepromjenjivo i otporno na vrijeme, dapače, njega interesiraju promjene na selu, kao i promjene ljudskih navika i okoliša koji okružuje francuskog kraja. Kao i u drugim djelima, gospodarski je sustav onaj preko kojega Goubert povezuje seljaštvo i niže slojeve s aristokracijom (signorijom). Goubertova analiza seljaštva 17. stoljeća zapravo je prava sinteza: autor pokušava prodrjeti i što jednostavnije opisati bezbroj aspekata. Preko demografskih podataka govori tako o problemima sterilnosti na selu, prosjeku rodnosti i smrtnosti, bračnim navikama i običajima, odnosu prema djeci i poteškoćama djetinjstva. Ponovno, kao i u svojim člancima iz 1952. i 1954. godine, Goubert upozorava kako je percepcija o seoskim ženama koje godišnje rađaju po jedno dijete samo mit. Prema njemu, razmak je bio veći – oko dvije godine – budući da je dugo dojenje većinu žena učinilo privremeno neplodnima.³⁶ Kako bi čitatelju približio seoski život, Goubert piše i o političkim elementima ili seljačkim ustancima, uklapajući ih u pravu povijest Francuske ranog novog vijeka. Jedino što toj, u velikoj mjeri sveobuhvatnoj, analizi nedostaje jest dublje istraživanje povijesti mentaliteta koja bi dala dojam totalne povijesti.

Sredinom 1980-ih godina Pierre Goubert je zajedno s Danielom Rocheom preuredio dvo-sveščanu studiju *L'Ancien Régime* (prvi svezak 1969, drugi svezak 1973). Djelo *Les Français et l'Ancien Régime* također je podijeljeno u dvije vrlo komplementarne knjige, od kojih je prvu napisao Goubert i koja u fokus stavlja društveni i gospodarski razvoj Francuske „drevnog poretka“.³⁷ Druga knjiga Daniela Rochea obogaćuje Goubertovu studiju analizom mentaliteta i kulturne povijesti istog razdoblja. Radi se ustvari o sintezi Goubertovih teza i razmišljanja o ranonovovjekovnoj povijesti Francuske, problemskom prikazu razvoja društvenih struktura koje nisu ograničene ustaljenim periodizacijama. Još jasnija želja za povezivanjem dostignuća novih metoda i populariziranom pristupu vidljiva je u Goubertovoj sintezi francuske povijesti *Initiation à l'histoire de la France* (1984). U vremenu kada Braudelovo djelo *Identitet Francuske* (1986) još nije bilo objavljeno, nedostajalo je upravo suvremenih sinteza francuskih povjesničara o povijesti Francuske. U velikoj su mjeri široj javnosti i dalje standardne sinteze povijesti Francuske bile one napisane krajem 19. i početkom 20. stoljeća, od Micheleta do Lavissea. Goubert je ponovno napravio odlučan iskorak prema popularizaciji, mnogo ranije od drugih svojih kolega, napisavši svježju i inteligentnu povijest Francuske, knjigu *Initiation à l'histoire de France*,³⁸ koja obrađuje važan dio aspekata nove povijesti, ali pritom služi i kao školski ili studentski udžbenik. Pritom je Goubertov stav, po kojem su teorije i sustavi u historiografiji nepoželjni, te u većini slučajeva predstavljaju „negaciju povjesničarevih nastojanja, pa čak i inteligencije“,³⁹ vrlo važan. Jer, samo na taj način, izbjegavanjem uskih teorijskih obrazaca koji nužno vode ka posebnome, moguće je uspješno obraditi povijest Francuske, povijest golemog raspona, na ujednačen način. Pritom Goubertova formula ostaje ista: on u klasičnu, kronološki određenu, periodizaciju ugrađuje rezultate vlastitih razmišljanja i istraživanja. Čak i više nego do tada, Goubert koristi

35 Pierre Goubert, *The French Peasantry in the Seventeenth Century*. Cambridge University Press, 1986, x (dalje: Goubert, *French Peasantry*).

36 Goubert, *French Peasantry*, 50.

37 Vidi: Pierre Goubert i Daniel Roche, *Les Français et l'Ancien Régime*. Paris: Armand Colin, 1984.

38 Pierre Goubert, *Initiation à l'histoire de France*. Paris: Fayard, 1984.

39 Pierre Goubert, *The Ancien Régime: French Society 1600-1750*. New York: Harper & Row, 1974, xvi.

vremenske odrednice, prekretnice, političke događaje i središnje osobe, međutim sve u službi prikazivanja dublje, prodornije, društvene i gospodarske povijesti. Oslanjajući se u mnogočemu na pristupe njegovih intelektualnih očeva, Blocha, Febvrea i Braudela, Goubert u vlastitoj sintezi francuske povijesti, koja započinje 987. a završava 1987. godinom, pronalazi promjene u društvenim strukturama određenih razdoblja. Prethodne nedostatke, poput zanemarivanja vjerskog i kulturnog aspekta pojedinog razdoblja, Goubert u svojoj sintezi donekle ispravlja, barem povremeno se osvrćući i na te elemente. Međutim, gospodarstvo i gospodarske strukture Francuske, kao i u drugim njegovim djelima, predstavljaju jezgru njegovog proučavanja, odnosno vezivno tkivo struktura koje proučava, barem do 19. stoljeća. Naime, Goubert na 20. stoljeće gleda na mnogo konzervativniji način, vežući se sve više na usku događajnu povijest kada se radi o njemu bližim događajima. Dok o Francuskoj revoluciji piše opširno, tražeći gospodarske, demografske i društvene faktore koji su joj prethodili, preko događaja u Parizu i Francuskoj 1968. godine prelazi vrlo brzo, objašnjavajući kako je korijen bunta bila nemirna mladež kojoj je bilo dosadno.⁴⁰ Ako ništa drugo, interesantna paralela s njegovim ranijim djelima o Francuskoj revoluciji ostaje neiskorištena.

Ipak, takav pristup je razumljiv. I Marc Ferro će se mnogo kasnije suočiti s problemom „pristupa škole Analā“ suprotstavljenom „tradicionalnom pristupu“ kod pisanja sinteze *Histoire de France* (2001) – zbog toga je i Ferroova povijest Francuske, kako je i sam priznao, tek djelomično napisana u duhu škole Analā.⁴¹ Sveukupno gledajući, Goubertova sinteza ipak predstavlja udžbenički obrađenu povijest Francuske s naglaskom na do tada zanemaranim izvorima, aspektima i metodama istraživanja. Za razliku od nekih prijašnjih djela, njegova sinteza pomoću lokalne povijesti, dakle kroz stanje pojedinih regija, objašnjava ekonomsku, kulturnu i političku raznovrsnost Francuske. Njegovi su zaključci opći, ali mu pritom pojedinačno ne izmiče. Upravo po tome Goubert slijedi svoje prethodnike, Blocha i Braudela, uvijek zadržavajući omjer u lucidnim generalizacijama koje otvaraju „nešto novo“ i jasno definiranim posebnostima koje oslikavaju opću raznolikost zemlje. Ranije spomenute Braudelove kritike u slučaju Goubertove sinteze više ne vrijede; čitava knjiga naglašava promjenu, odnosno transformaciju Francuske kroz povijest je na prvom mjestu. Goubert u svojoj kasnijoj karijeri tako dokazuje da nije ostao usko specijalizirani demografski povjesničar, već u iskonskom duhu učenja Marca Blocha i Luciena Febvrea povezuje nove izvore, podatke, gledišta – s ljudskim sudbinama i njihovim razvojem u povijesti. Shvaćajući važnost povijesti u francuskom društvu druge polovice 20. stoljeća, ali i odgovornost modernog intelektualca, Pierre Goubert je otkrića i teze koje je postavio u ranoj karijeri učinio kasnijim djelima dostupnim svim zaljubljenicima u prošlost, ostavivši tako dubok trag kako u metodološkom razvoju historiografije tako i u želji da se nova povijest jasno predstavi široj javnosti.

Filip Šimetin Šegvić

40 Pierre Goubert, *The Course of French History*. London & New York: Routledge, 1991, usporedi posebice: 182-198; 310-311.

41 Kevin J. Callahan, „Marc Ferro (1924-)“, u: *French Historians 1900-2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France*, ur. Philip Daileader i Philip Whalen (John Wiley and Sons, 2010), 239.